

Використані джерела:

1. Global Risks 2013. Eighth Edition. World Economic Forum, 2013 [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://www.weforum.org/>
2. Вітлінський В. В., Великоіваненко Г. І. Ризикологія в економіці та підприємстві : монографія. – К. : КНЕУ, 2004. – 480 с.
3. ГОСТ Р51897 – 2002 “Менеджмент риска. Термины и определения” / Государственный стандарт Российской Федерации. – 2002. – Режим доступу до стандарту <http://gost.ruscable.ru/cgi-bin/catalog/catalog.cgi?i=61142&1>.
4. Лапуста М. Г. Риски в предпринимательской деятельности / М. Г. Лапуста, Л. Г. Шаршукова. – М. : ИНФРА-М, 2008. – 224 с.
5. Паньков В. С. Глобализация экономики: сущность, реалии, виды на будущее / В. С. Паньков // Международная экономика. – 2009. – № 6. – С. 4-23.
6. Ризики, безпека, кризи і сталий розвиток в економіці: методології, моделі, методи управління та прийняття рішень : монографія / під заг. ред. проф. С. К. Рамазанова. – Луганськ : Вид-во “Ноулідж”, 2012. – 948 с.

Темчишина Ю. Л. Риск как компонента активного действия в формировании безопасного экономического развития производственных предприятий в условиях глобализационных процессов.

Исследована сущность и важные аспекты совершенствования управления рисками деятельности отечественных производственных предприятий в условиях глобализационных процессов, как атрибута их современного менеджмента.

Ключевые слова: глобализация, глобализационные процессы, достоинства глобализационных процессов, негативные качества глобализационных процессов, риск деятельности предприятия, финансовый риск, управление риском, безопасное развитие.

Temchishina Y. L. Risk as a component active in promoting safer economic development of industrial enterprises in the globalization process.

The essence and the important aspects of improving the risk management activities of domestic manufacturing enterprises in the globalization process, as an attribute of their modern management.

Keywords: globalization, globalization processes, advantages of globalization processes, the negative qualities of globalization processes, the enterprise risk, financial risk, risk management, secure development.

МАКРОЕКОНОМІКА

УДК 336.27

Галушка З. І.
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

СОЦІАЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ БОРГОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Проаналізовано проблему відповідності боргової політики держави критеріям соціальної ефективності. Досліджено основні соціально-економічні наслідки неефективної боргової політики держави.

Ключові слова: боргова політика держави, державний борг, бюджетне корегування

Державні запозичення використовуються для вирішення широкого спектру завдань: покриття дефіциту рахунку поточних операцій, фінансування тимчасових касових розривів, здійснення заходів антикризового регулювання, реалізації крупних інвестиційних проектів. Реалізація цих та інших завдань вимагає вибору найбільш адекватного типу державних боргових зобов'язань, що можуть відрізнитися за терміном погашення, валютою, типом кредитора, відсотковою ставкою тощо.

Боргова політика держави повинна забезпечувати оптимальну структуру та обсяг державного боргу з метою мінімізації ризиків для фінансової системи та забезпечення передумов довгострокового соціально-економічного розвитку.

Теоретичні та практичні аспекти дослідження ефективності боргової політики держави розкрито у працях багатьох зарубіжних та вітчизняних науковців. Зокрема, визначенню показників боргового навантаження та з'ясуванню їх економічно безпечного рівня присвячено праці О. Бланкарда, Дж. Корсетті, С. Рейнхарт та К. Роггофа, К. Патілльо, Д. Коена, П. Лейна, Г. Мілес-Фаретті, Н. Рубіні та інших зарубіжних вчених. В Україні ці проблеми актуалізують Т. Богдан, О. Барановський, Т. П. Вахненко, О. Горобець, Є. Крайчак, А. Мніх, О. Рожко, М. Флейчук та інших науковців.

Разом з тим, надзвичайно важливою та недостатньо дослідженою, на нашу думку, є проблема забезпечення відповідності боргової політики держави критеріям соціальної ефективності соціально-економічного розвитку, оскільки, як показує досвід багатьох країн, незалежно від рівня економічного розвитку, накопичення боргових проблем (великий обсяг державного та валового зовнішнього боргу, домінування короткострокових кредитів, позик, отриманих на умовах плаваючої відсоткової ставки та запозичень в іноземній валюті) має прямий негативний вплив на соціальну сферу, спричиняючи зниження рівня життя населення та поглиблюючи диференціацію доходів.

Метою статті є дослідження проблеми соціальної ефективності боргової політики держави та аналіз впливу державного боргу на соціальну сферу.

Дослідники вказують на факт існування гострих проблеми взаємодії між державою як кредитором і населенням, а також відсутності адекватного механізму залучення зазначених ресурсів в активний оборот [11, с. 16]. Зовнішній борг впливає на рівень бідності, оскільки високі витрати на обслуговування зовнішнього Країна зі зростаючою заборгованістю менше витрачає бюджетних коштів на соціальний сектор. Це негативно позначається на індикаторах добробуту населення.

Залежно від ефективності боргової політики, державні запозичення можуть впливати на соціальну сферу у двох протилежних напрямках – як позитивно, так і негативно. Позитивний вплив здійснюється опосередковано – через сприяння реалізації інвестиційних проектів, формування інвестиційного клімату, підтримання платіжного балансу, забезпечення стабільності грошової одиниці, розвиток ринку корпоративних облігацій, забезпечення соціальної стабільності, підвищення міжнародного рейтингу країни тощо. Негативний вплив проявляється у зниженні соціальної ефективності економіки через посилення залежності економіки від зовнішніх чинників, зростання рівня кредитного та валютного ризиків та податкового тягаря, зниження темпів зростання доходів населення.

Якщо уряд має можливість залучати кредитні ресурси під низькі відсоткові ставки (коли темп економічного зростання перевищує реальну відсоткову ставку, що не призводить до нагромадження боргу та не створює загроз для фінансової системи країни в майбутньому), державні запозичення можуть використовуватися для реалізації довгострокових соціальних програм та підвищення соціальних стандартів. Натомість, якщо боргова політика держави не забезпечує продуктивного використання кредитних ресурсів, збільшення державного боргу і витрат на його обслуговування, звужує фіскальний простір, внаслідок чого зменшується можливість уряду фінансувати інші бюджетні видатки, у тому числі, соціально важливі [4]. Згодом зростання витрат на обслуговування державного боргу спричиняє необхідність бюджетного корегування – скорочення витрат та збільшення дохідної частини державного бюджету з метою спрямування вивільнених коштів на зменшення рівня боргового навантаження [5].

Бюджетне корегування має низку позитивних наслідків для суспільства, оскільки дозволяє знизити внутрішню відсоткову ставку та скоротити витрати на обслуговування державного боргу, що сприяє економічному зростанню у довгостроковому періоді. Разом з тим, у короткостроковому періоді бюджетне корегування спричиняє зниження реальних доходів населення, підвищення рівня безробіття та посилення диференціації доходів. На основі емпіричного аналізу, здійсненого групою дослідників на чолі з Л. Боллом, виявлено, що бюджетне корегування у розмірі 1% від ВВП спричиняє зниження реальних доходів населення 0,6% та обумовлює приріст безробіття у середньостроковій перспективі на 0,5 в.п. [6, с. 22].

Так серед основних заходів, що вживалися країнами Євросоюзу для оздоровлення державних фінансів під час фінансово-економічної кризи 2008–2011 рр., найбільш поширеними були: зменшення пенсій, номінальних заробітних плат та чисельності працівників бюджетної сфери, скорочення соціальної допомоги, підвищення ставок прямих і непрямих податків та розширення податкової бази, введення надзвичайних податків і доплат тощо [2, с. 1]. У країнах, найбільш залежних від зовнішніх запозичень, такі заходи найчастіше вживалися на основних кредиторів – Міжнародного валютного фонду, Європейського центрального банку та Євросоюзу. Зокрема, у Греції – однієї з європейських країн, що найбільше постраждали внаслідок не виваженої боргової політики, – під їх тиском відбувалося реформування пенсійної системи, було ухвалено програму жорсткої економії та низку законів, зокрема, закон “Про трудові відносини в Греції”, Закон “Про лібералізацію ринку праці в Греції” та інші, згідно яких передбачалося:

- зменшення мінімальної зарплати (на 32% для людей віком до 25 років та на 20% – для решти);
- масове звільнення працівників бюджетної сфери (лише у 2012 було звільнено близько 15 тис. державних службовців);
- підвищення пенсійного віку для чоловіків і жінок на 5 р.;
- запровадження спільного пенсійного внеску (податку на пенсію) тощо.

Як наслідок, у країні відбулося стрімке зростання безробіття, особливо серед людей віком до 25 років (рис. 1), та зниження рівня життя населення. Останнє було обумовлено скороченням як номінальних, так і реальних доходів внаслідок

випереджаючого зростання інфляції та зменшення державних соціальних видатків, що обумовило відповідне збільшення витрат домогосподарств, на послуги, що раніше фінансувались за рахунок бюджету (доплата лікарям, зниження торгової націнки на медичні препарати шляхом субсидіювання фармацевтичної галузі тощо) [3, с. 52].

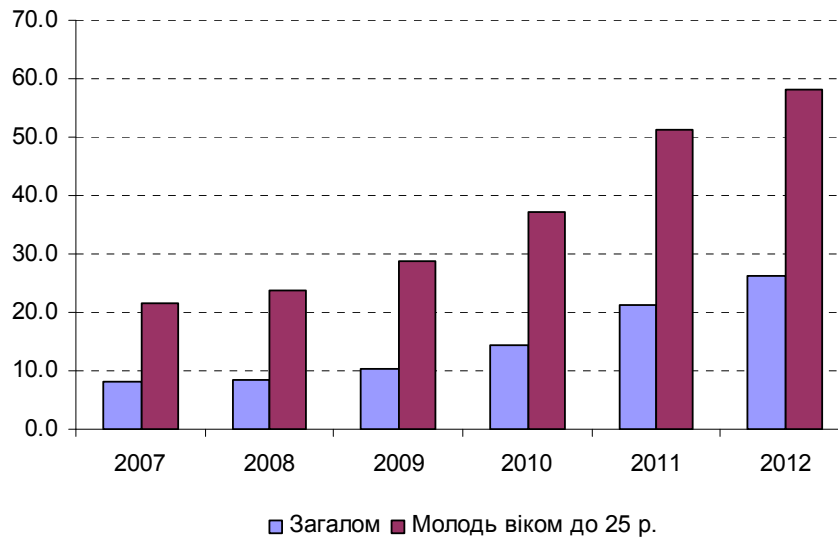

Рис. 1. Рівень безробіття у Греції, %

Джерело: Розраховано автором за даними Європейського бюро статистики [10].

Необхідною умовою ефективної боргової політики держави є забезпечення оптимального обсягу, структури та ефективного використання не лише державного, але й валового зовнішнього боргу, насамперед, зовнішнього боргу банківського сектору. Саме неконтрольоване нарощування зовнішніх запозичень комерційних банків, що стало однією з причин глобальної фінансової кризи 2008–2011 рр., викликало необхідність збільшення державних витрат на стабілізацію банківського сектору та обумовило зростання державного боргу багатьох країн, у тому числі, в Україні. Так за даними Світового банку тільки в період 2008–2011 рр. зовнішній борг Національного Банку України зріс з 290 млн. дол. до 9,8 млрд. дол., а заборгованість органів загального державного управління – з 12,1 млрд. дол. до 25,3 млрд. дол., що, зокрема, було обумовлено зростанням витрат на рекапіталізацію та рефінансування банківської системи. Зовнішній борг комерційних банків за даний період зменшився на 28,5%.

Іншими словами, неконтрольована діяльність комерційних банків у сфері зовнішніх запозичень та недостатнє врахування пов'язаних з ними ризиків спричинило соціально несправедливий перерозподіл доходів на користь банківського сектору, оскільки зростання витрат на обслуговування боргу, що здійснюється за рахунок податкових надходжень, неодмінно спричиняє зростання податкового навантаження в майбутньому [1].

В Україні соціальні наслідки боргової політики перш за все пов'язуються із проблемою дефіциту державного бюджету і, відповідно, пошуком джерел його покриття. У 2013 році Державний бюджет України був виконаний із дефіцитом у сумі 64,7 млрд. гривень, або 4,5 відсотка ВВП. Державних запозичень у 2013 році здійснено

на суму 160,9 млрд. гривень. При цьому, касові видатки соціального спрямування за загальним фондом державного бюджету за 2013 рік були здійснені в обсязі 295,5 із 403,5 млрд. гривень.

Безпосередній вплив боргової політики відчувається на падінні курсу національної валюти, що завжди має негативні соціальні наслідки. На початку березня 2014 року курс долара по відношенню до гривні подолав рекордну позначку, встановивши на міжбанку 9.05 грн./\$. Основними причинами падіння курсу гривні стали, зокрема: ріст внутрішнього та зовнішнього державного боргу (за останні 1,5 року більш ніж на 80 млрд. грн.); скорочення майже половини золотовалютного запасу країни (за три роки на 15 млрд. дол.); збільшення грошової маси для обслуговування державних кредитів, внутрішніх – 10-13%, а зовнішніх 8-10% [7].

Варто також зазначити, що складні соціальні наслідки має й сам механізм управління державним боргом – терміни та обсяги його погашення, відсотки, що сплачуються тощо (рис. 2).

Як бачимо на рис. 2, стрімке зростання державного боргу у 2008–2012 роках в Україні супроводжувалося суперечливими рішеннями щодо напрямів використання залучених ресурсів та обсягів повернення залучених коштів.

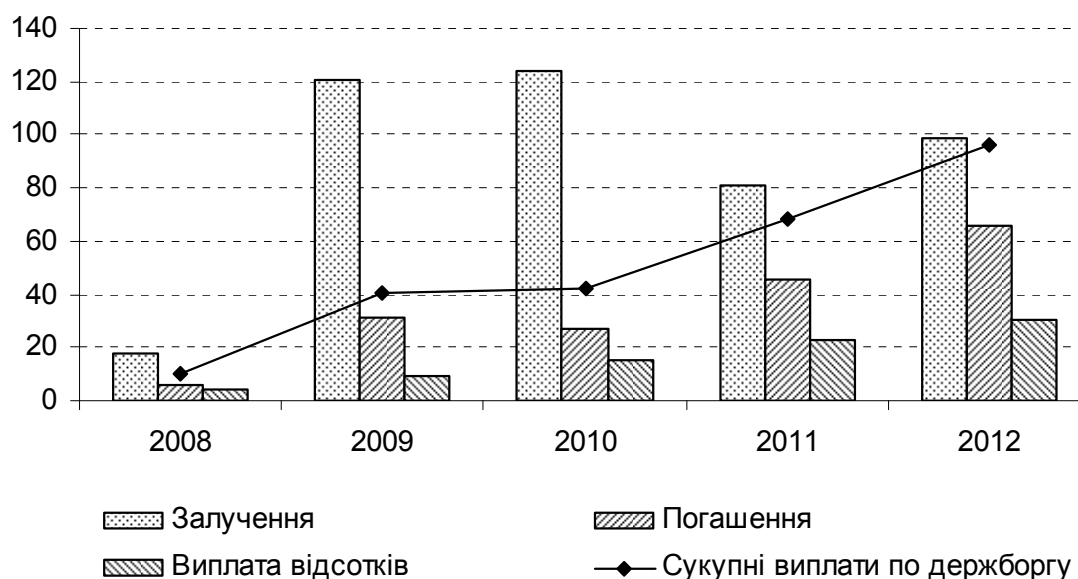

Рис. 2. Управління державним боргом України у 2008-2012 роках, млрд. грн.

Джерело: [12].

Така боргова політика зумовила низку негативних тенденцій, які, зокрема, виявилися у негативних соціальних наслідках: зростанні тиску на видаткову частину державного бюджету; зменшенні обсягу фінансових ресурсів бюджету, які б уряд міг спрямувати на вирішення соціально-економічних завдань; уряд залучає боргові ресурси не для фінансування видатків бюджету, а для оплати попередніх зобов'язань; боргова політика, що орієнтується переважно на фінансування поточних видатків, призводить до звуження фінансових ресурсів наступних поколінь, що означає

перекладання поточних фінансових зобов'язань на бюджети майбутніх періодів [12].

Сума державного та гарантованого державою боргу України на кінець 2013 року становила 584,4 млрд. грн., або 40,5 відсотка ВВП, у т.ч. державного боргу – 33,3 відсотка ВВП (рівень показника не повинен перевищувати 60 відсотків ВВП) [8]. У 2014 році Україна повинна погасити 16,3% із більше ніж \$60-мільярдного державного боргу. Йдеться про заборгованість перед кредиторами, яка складає близько \$9,78 млрд. Граничний рівень державного боргу на 2014 рік встановлено на рівні 585,484 млрд. грн., або 35% ВВП, обсяг надання держгарантій – 50 млрд. грн. [9]. Це однозначно позначилося на рішенні уряду про скорочення значної частини соціальних видатків.

Висновки. Таким чином, соціально ефективна боргова політика держави передбачає не лише підвищення соціальних стандартів за рахунок здійснення державних запозичень в економічно сприятливий період, коли низька відсоткова ставка дозволяє залучати дешеві кредитні ресурси, але й недопущення негативних наслідків надмірних державних запозичень та соціально несправедливого перерозподілу доходів в майбутньому.

Для визначення соціальної ефективності боргової політики держави необхідно розширити перелік показників боргової безпеки, включивши до них показники боргового навантаження на соціальну сферу, які визначаються відношенням витрат на обслуговування державного та валового зовнішнього боргу до основних соціальних видатків державного бюджету, насамперед, витрат на освіту, науку та медицину.

Використані джерела:

1. *Barro R.* On the Determinants of the Public Debt / R. Barro // Journal of Political Economy. – 1979. – Vol. 87 (5). – P. 940-71.
2. *Caldas J.C.* The Impact of Anti-Crisis Measures, and the Social and Employment Situation in Portugal [Electronic resource] / European Economic and Social Committee Workers' Group. – 2012. – 12 p. – Economic data. – <http://www.eesc.europa.eu/resources/docs/portugal-en.pdf>
3. Greece: Letter of Intent, Memorandum of Economic and Financial Policies, and Technical Memorandum of Understanding [Electronic resource] / International Monetary Fund, 2012. – 104 p. – Economic data. – <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/>
4. *Lora E.* Public Debt and Social Expenditure: Friends or Foes? / E. Lora, M. Olivera ; Inter-American Development Bank. – Washington, DC, 2006. – 35 p.
5. *Roubini N.* Debt Sustainability: How to Assess Whether a Country is Insolvent / N. Roubini. – New York, 2001. – 19 p.
6. *Болл Л.* Болезненное средство / Л. Болл, Д. Ли, П. Лунгани // Финансы и развитие. – 2011. – Вып. 48, № 3. – С. 20-23.
7. Динаміка курсу долара протягом останнього року (2013–2014), причини та наслідки знецінення гривні [Електронний ресурс] // Info-Light. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://infolight.org.ua/content/dinamika-kursu-dolara-protyagom-ostannogo-roku-2013-2014-prichini-ta-naslidki-znecinennya-grivni>
8. Інформація Міністерства фінансів України щодо виконання Державного бюджету України за 2013 рік [Електронний ресурс] // Урядовий кур'єр, 28.02.2014. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/informaciya-ministerstva-finansiv-ukrayini-2013/>
9. *Ормоцадзе М.* Якими ризиками супроводжується погашення понад \$ 6 млрд. зовнішніх позик [Електронний ресурс] / Маргарита Ормоцадзе. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://forbes.ua/ua/business/1364523-borgi-ukrayini-v-2014-roci>
10. Офіційний сайт Європейського бюро статистики – Режим доступу: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>

11. Флейчук М. Вплив зовнішніх запозичень на соціально-економічний розвиток посттрансформаційних країн / М. Флейчук // Економіка України. – 2012. – № 1. – С. 16-26.
12. “Щодо оптимізації боргової політики держави”. Аналітична записка [Електронний ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/783/>

Галушка З. И. Социальная эффективность долговой политики государства.

Проанализирована проблема соответствия долговой политики государства критериям социальной эффективности. Исследованы основные социально-экономические последствия неэффективной долговой политики государства.

Ключевые слова: долговая политика государства, государственный долг, бюджетная корректировка.

Halushka Z. I. Social Efficiency of the Public Debt Policy.

The problem of the public debt policy compliance to social efficiency criteria is analyzed. The basic social and economic consequences of the inefficient public debt policy are investigated.

Keywords: debt policy of the state, public debt, fiscal adjustment.

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО

УДК: 369.01

Соломка О. М.

Національний університет харчових технологій

ЕКОНОМІЧНІ МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В КРАЇНАХ ЄС: ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Стаття присвячена дослідженню моделей соціального захисту в країнах ЄС. Зроблено висновок щодо доцільності застосування позитивного європейського досвіду у побудові системи соціального захисту в Україні.

Ключові слова: соціальний захист, континентальна модель, англосаксонська модель, скандинавська модель, південно-європейська модель.

Кожна країна має свої особливості, традиції, національні інтереси, державні інститути і певні інструменти та механізми, що дозволяють реагувати на потреби соціально-економічного розвитку суспільства. Проте глобальність багатьох проблем вимагає взаємодії і міжнародної солідарності.

Ринкові реформи, що проводяться останнім часом в Україні, об'єктивно супроводжуються кризовими явищами у соціальній сфері, обумовлюючи необхідність адаптації системи соціального захисту до нових умов.

Україна стоїть на шляху вступу до Європейського союзу, в країнах якого сформовано розвинуті моделі соціального захисту. Це зумовлює необхідність узагальнення досвіду європейських країн щодо подолання негативних тенденцій у соціальній сфері з визначенням перспектив подальшого його використання в практиці державного регулювання соціального захисту.